

Herb Wilna.

Herbarz litewski.

HERBY MIAST W. KS. LITEWSKIEGO.

W herbach miastowych, podlegających wprowadzie prawidłom heraldyki, spotykamy jednak niemało pewnych właściwości, które zaznaczyć należy.

Mianowicie: brak hełmów na tarczach; co w naszych szczególnie herbach, jest powszechnem. Noszą one natomiast przeważnie korony, tak zwane, szlacheckie. Następnie, widzi się w nich, liczne nader wizerunki Świętych tudzież symbolów religijnych; gdy tymczasem stara heraldyka rycerska w tym względzie zna tylko postać Św. Jerzego i przeróżne kształty krzyżów, szafując niemi szeroko. Mury z wieżami, są także ulubionem godłem grodów, częściej przez nie używanem niż na tarczach rodowych.

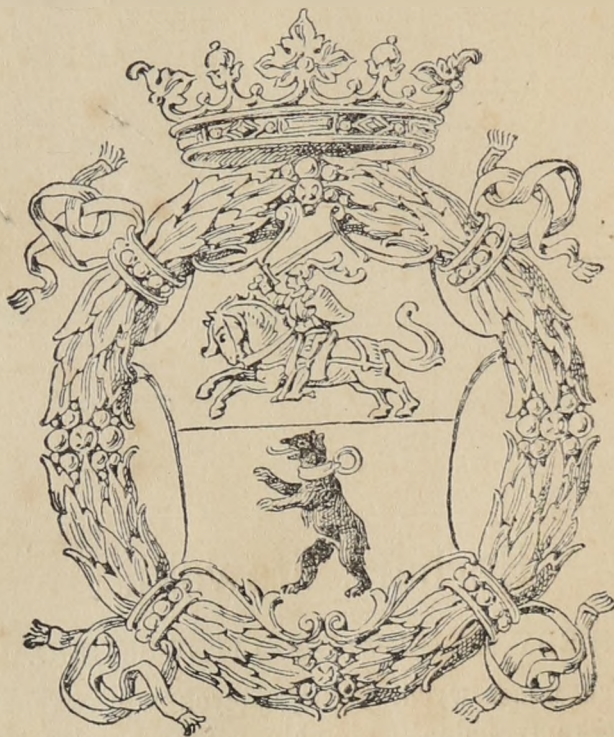
Zresztą w herbach miast, jak i we wszelkich innych, wiele zależy od czasu w jakim powstały: Stare, średniowieczne, są ści-

śle prawid
ką. Zaś ne
ną chęcią p
wszelkim zasac
zamieszczamy herb
względami technicznymi, uszcz
strzeni jak najwiący pomieścić rys, nkow.

ą logi-
ziwacz-
w brew
w jakim
wyłącznie
łej prze-

WILNO.

Sw. Krzysztof z Dzieciątkiem Jezus, kroczący przez wodę, nad którą miasto Wilno. Postacie w srebrnych szatach, woda i miasto także. Nimby, świat w ręku Dzieciątka i sosna Świętego — złote; pole, przypuszczalnie, niebieskie. Nad tarczą korona. Ze starej pieczęci. Rysunek podaliśmy na wstępie artykułu.

KOWNO.

Tarcza dzielona w poprzek: W 1-szej części jeździec zbrojny z zaniesionym mieczem, srebrny; prawdopodobnie w polu czerwonym. W 2-giej niedźwiedź wspięty, czarny, z obrożą. Takież niedźwiedź, w herbie Księstwa Żmudzkiego, jest w polu czerwonym. Wiemy jednak, że, przy udarowywaniu znanym już godłem, miast lub osób, czyniono nieraz niejaki zmiany w kształcie figur, albo częściej jeszcze w barwach pola. W zamieszczanych więc obecnie herbach mogą się znajdować podobne różnice, wynikłe choćby z obawy zbytnej jednostajności w stykających się ze sobą polach. Przed kilkunastu laty, widzieliśmy w Kownie na gmachu dawnego ratusza starożytną chorągiewkę z kutego żelaza, z «Pogonią» i niedźwiedziem, ułożonemi w powyższy sposób.

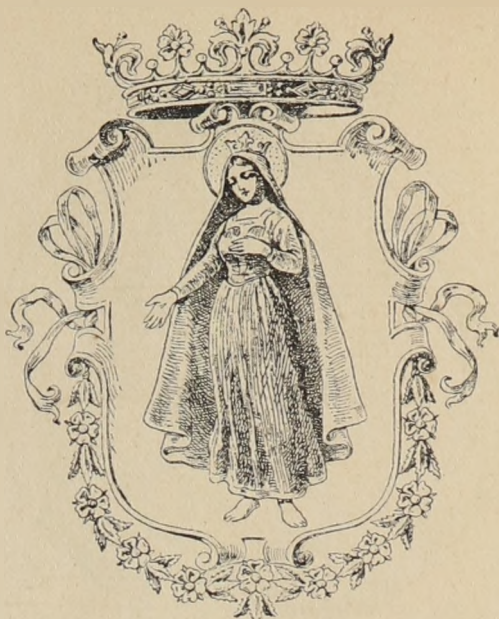
GRODNO.

Tarcza czterodzielna, z małą tarczą pośrodku. W 1-szej części: orzeł w koronie. W 2-giej jeździec zbrojny z mieczem zaniesionym («Pogoń»). W 3-ciem niedźwiedź wspięty. W 4-tej Archanioł z mieczem do góry. W środku, na wszystkim, krzyż w tarczy, czerwony w polu srebrnym. Korona, nad wielką tarczą. Kierowaliśmy się niedość wyraźnym rysunkiem onego herbu, w dziele Cellariusza «Regni Poloniae novissima descriptio».

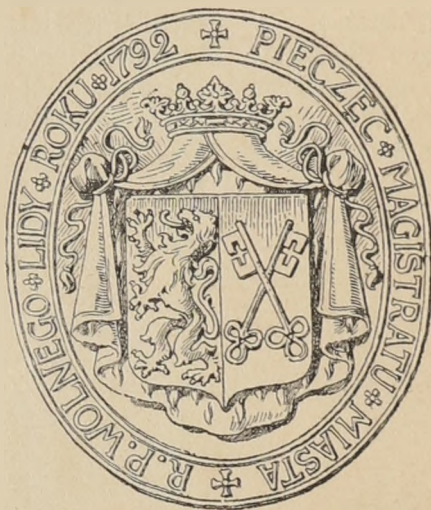
WIELIŻ.

Król Stefan, 1585 r. marca dn. 20 nadał miastu Wielizowi herb następujący: krzyż z rozszerzonymi końcami, złoty, pod nim w poprzek miecz srebrny, z rękojeścią złotą, w polu niebieskiem. Podług dawnej pieczęci. Krzyż powyższego kształtu Niesiecki nazywa niekiedy «Kawalerskim» heraldyka polska używa go nader licznie, zwłaszcza przy podkowach i półksiężcach.

MIŃSK.

Najświętsza Marya Panna w całej postaci, z koroną na głowie i nimbem złotym. Podług tradycyi kościelno-malarskiej szata czorwona i płaszcz niebieski. Pole białe byłoby najstosowniejszem.

SŁONIM.

Lew złoty, dzierżący w łapie strzałę z krzyżem podwójnym, srebrną, w polu niebieskiem. Nad tem korona. Z dawnej pieczęci. Takż strzała w polu czerwonym, stanowi herb «Lis», Sapiehow, od których to, miasto Słonim wzięło niezawodnie ów dodatek.

LIDA.

Tarcza dzielona wzdłuż. W 1-szej części lew złoty w polu, prawdopodobnie, czerwonym. W 2-giej, dwa klucze na krzyż, chyba że też złote i w polu niebieskiem. Tarczę otacza płaszcz purpurowy podobity gronostajem i uwieńczony koroną.

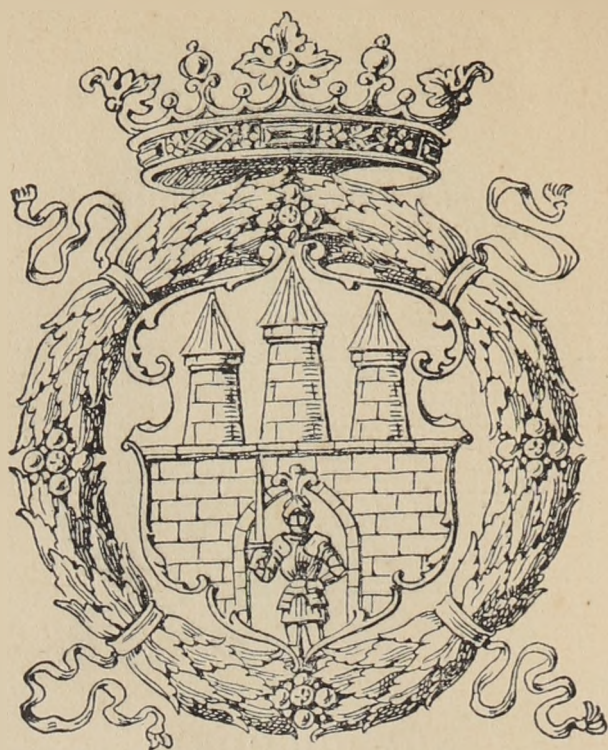
NOWOGRÓDEK.

Anioł ze złożonemi na piersiach rękami, czarny, więc w czarnej szacie ze skrzydłami srebrnymi i nimbem złotym, w polu czerwonym. Nad tarczą korona.

KIEJDANY.

Tarcza dzielona w ukos, z prawego rogu. W 1-szej części skrzydło orle, wylatujące z przedziału tarczy, czarne w polu złotym. W 2-giej «Dąbrowa» t. j. podkowa z trzema krzyżami, jeden na barku, dwa na ocelach, srebrne, w polu niebieskim. W otoku: CIVITATIS KAJODVNEN SIGILLUM VETERI, odtw. z dawnej pieczęci. Miasto Kiejdany, dziedzictwo Kisków, herbu. Dąbrowa, a następnie Radziwiłłów, zawdzięcza tym ostatnim układ swego herbu; bowiem podkowa Kisków jako znak pokrewieństwa, stanowi 2-gą część czterodzielnej tarczy na piersiach Orła Sacr. Rom. Imp. w książęcym herbie Radziwiłłowskim. Owoż z połączenia części tego orla z podkową, powstało nowe godło miastowe.

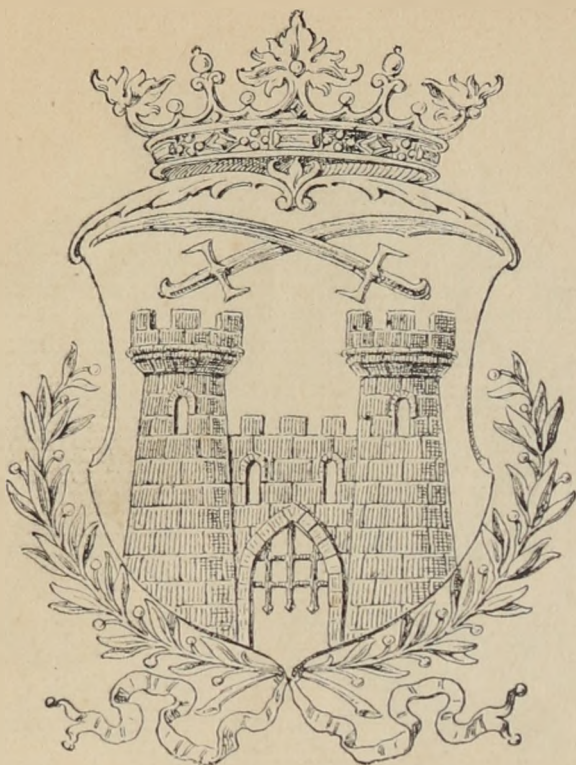
MOHYŁÓW.

Mur o trzech basztach, w bramie mąż zbrojny z mieczem do góry. Nad tarczą korona. Kolorów, ściśle nie wiemy. Podobnym do tego jest herb starożytny «Grzymała», w którym, według Długosza ma być: mur czerwony w polu złotym, zaś na niektórych malowidłach średniowiecznych, zdarza się odwrotnie t. j. złoty w polu czerwonym. W zastosowaniu do miasta, mogłoby one być niebieskiem.

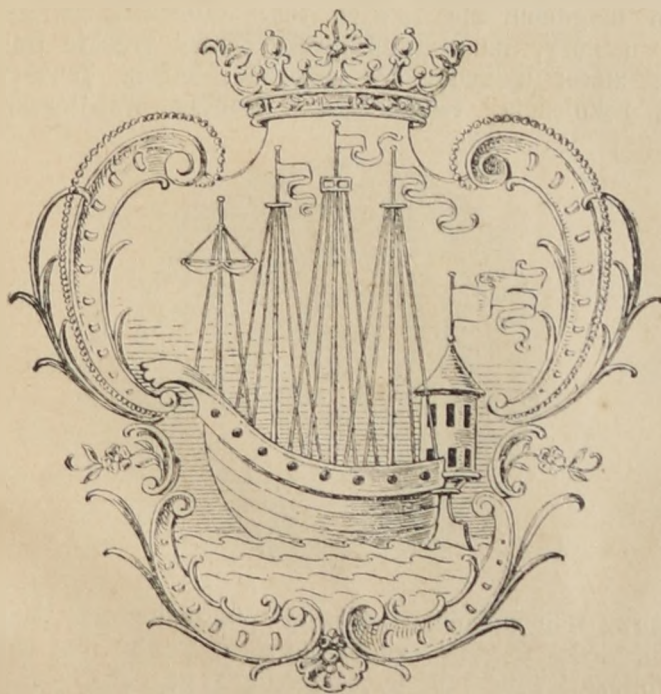
BIAŁYSTOK.

Tarcza dzielona w poprzek. W 1-szej części pół orla srebrnego w koronie złotej, w polu czerwonym. W 2-giej «Pogoń» bez zmiany.

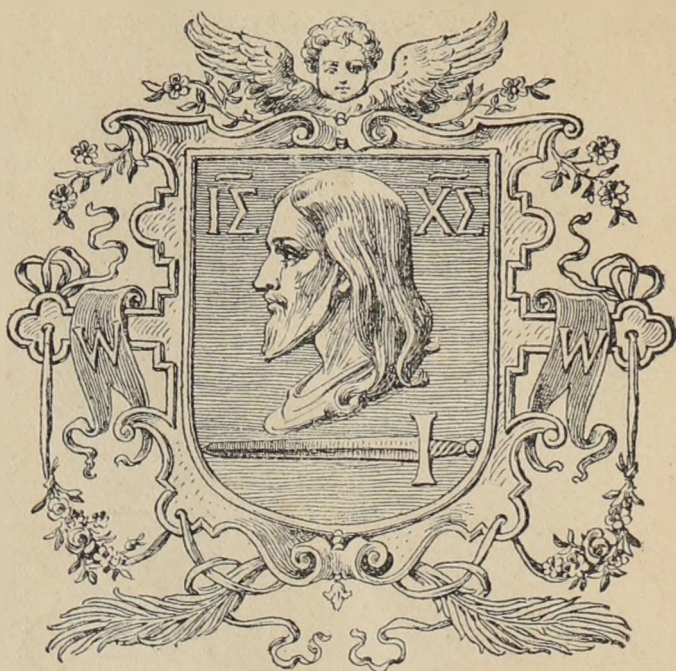
TROKI.

Zamek o dwóch basztach z broną t. j. krata w bramie, czerwony. Nad nim dwie szable skrzyżowane, czarne, w polu srebrnem.

POŁOCK.

Nawa o czterech masztach pływająca. Barw nie znamy. Możliwym jest, iż nawa z wodą srebrną, w polu niebieskiem. Według ryciny z XVIII w.

WITEBSK.

Zygmunt III 1597 roku marca dnia 17, nadał miastu Witebskowi prawo magdeburskie i herb taki: Głowa Zbawiciela w polu niebieskiem, u góry, na rogach tarczy, litery greckie Imienia Chrystusa Pana, złote; u spodu, w poprzek, miecz krwawy, to jest czerwony z rękojścią, także złotą. Podług współczesnej ryciny

Załączamy przy tem podobiznę dawnej pieczęci z tem samem godłem co do treści, lecz w dużo zmienionym i wcale nie heraldycznym kształcie. Oblicze Zbawiciela w promieniach, na chustce Św. Weroniki, po bokach której, Imię Jezus Chrystus, literami słowiańskimi.

Tadeusz Dmochowski.

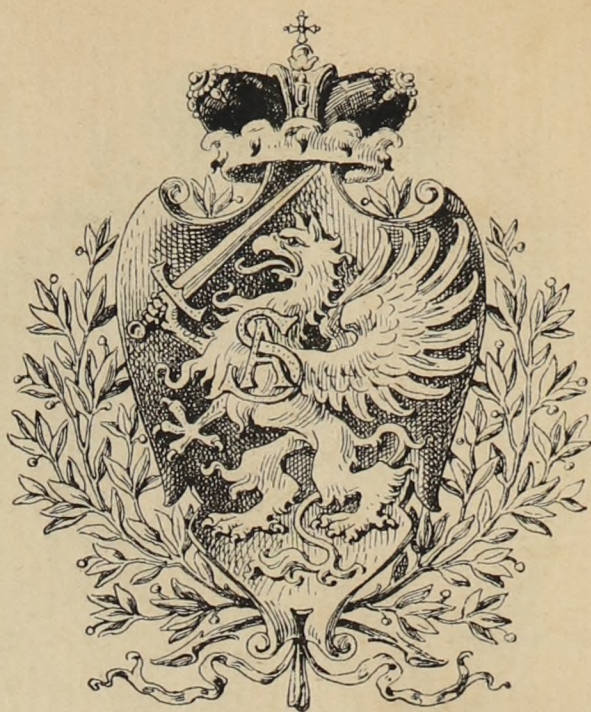

Herbarz litewski.

Obok litewskiej „*Pogoni*“, którą zamieściliśmy w №-rze I „Kwartalnika“ postawić musimy herb **Rusi**:

Archaniol z mieczem i pochwą od niego, złożenemi na krzyż, srebrny, z nimbem złotym, z takąż stulą na ramionach i oprawą miecza i pochwy w polu czerwonym. Herb wielkiego Księstwa Kijowskiego i tegoż miana Województwa. Znany już w XV w. bowiem znajduje się w kronice soboru konstancyjskiego pomiędzy tarczami dostojników i książąt polskich, litewskich i ruskich obecnych na soborze.

W ogóle *Archaniol* jest uważany od wieków za godło Rusi nadnieprzańskiej. Wyraźniej jako S. Michał Archaniol ozdobił niegdyś chorągiewie hetmanów wojska zaporożskiego, a i teraz jeszcze S. Michał, bijący smoka, stanowi herb gubernii Kijowskiej.

Dalej zamieszczamy herb **Inflant**:

Gryf z mieczem, srebrny, w polu czerwonym. Dziób, język, szpony, pazury i oprawa miecza—złote. Na piersiach cyfra królewska S. A. (Sigismundus Augustus) także złota.

Herb w tym kształcie ustanowiony przez Zygmunta Augusta dla księstwa Inflanckiego, w skutek upadku rycerzy zakonnych w Inflantach i poddania się w 1561 r. onego kraju królowi. Po traktacie Oliwskim ze Szwecją 1660 r. herb powyższy zachowało województwo Inflanckie, alias księstwo, złożone z pozostałych przy koronie i wielkim księstwie Litewskim trzech tak zwan. traktów t. j. powiatów: Dynaburskiego, Rzeżyckiego i Łucyńskiego obecnie należących do gubernii Witebskiej.

Terazniejsza gubernja Liflandzka, obejmująca tak zw. dawniej Inflanty szwedzkie, zdobyte dla Rosyi przez Piotra Wielkiego, nosi dotąd podobnego gryfa, z cyfrą cesarską Piotra na piersiach, zamiast królewskiej S. A.

Znakomita rodzina Litewska Chodkiewiczów, herbu „Kosciesza“ w 2-giem polu swej tarczy mieści takiegoż zupełnie gryfa, z wyjątkiem cyfry. Jan Chodkiewicz, ojciec Jana Karola, wielkiego hetmana, kast. Wileński, starosta Żmudzki, hrabia na Szklowie, miał powierzone sobie sprawy Inflanckie i namiestnictwo w nowo pozyskanej prowincyi. Jest domysł, że herb Inflant pochodzi od owego Chodkiewicza, któremu król Zygmunt August miałby w ten sposób okazać uznanie za organizacyjną i pojednawczą w duchu Jagiellońskim działalność w trapionym wojną i niesnaskami kraju.

Jako ostatni w tym *N-rze* dajemy herb **Żmudzi**:

Niedźwiedź wspięty, czarny, zęby, język i pazury, jakoteż obroża srebrne w polu czerwonym.

Herb księstwa Żmudzkiego już od czasów Witolda, bowiem na wielkiej pieczęci litewskiej tego księcia, w tarczy na cztery dzielonej widzimy: w pierwszym polu—krzyż równoramienny przez całą szerokość i długość pola; w drugim — pagon litewską; w trzecim—rycerza pieszo z oszczepem; w czwartym zaś — niedźwiedzia, tylko że w onczas był on nie „wspięty“ lecz „idący“ i bez obroży. Kształt zaś obecny ustalił się za Jagiellonów.

* * *

W obec zamierzonego w naszym piśmie szeregu herbów, mających związek z historią Litwy, śmiemy załączyć niektóre uwagi dotyczące się ornamentyki heraldycznej.

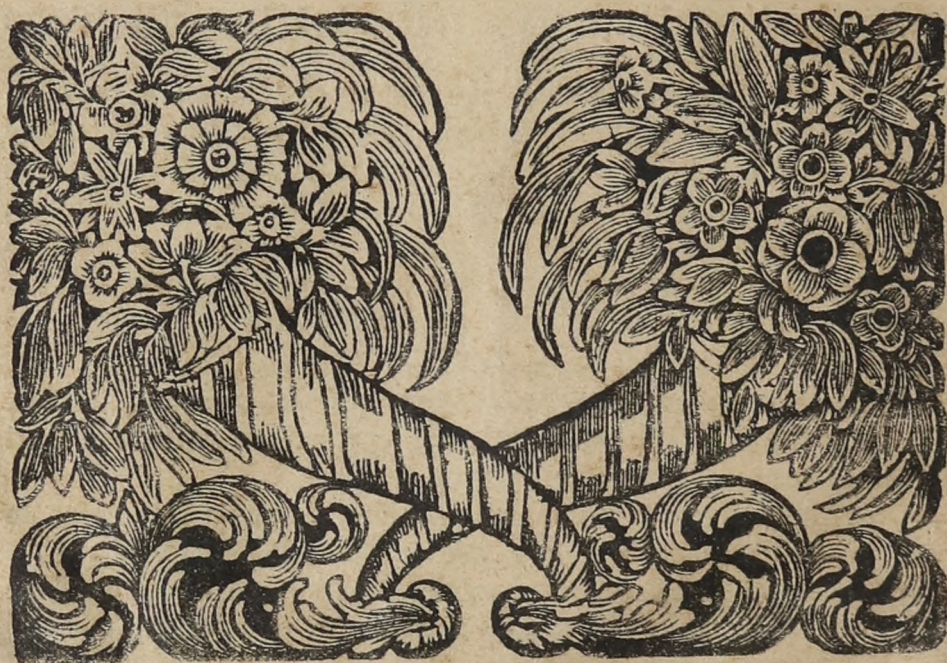
Otóż herb właściwy stanowi przedewszystkiem: przedmiot na tarczy, ściśle określony i kolory tak onego, jak i pola.

Różnorodne zaś kształty tarczy i wszystko, co około niej się spotyka, będąc jedynie tylko wynikiem stylu, panującego w danej epoce; nie oznacza bynajmniej zmiany lub różnicy herbu. Z tąd też owe palmy, gałęzie laurowe, chorągwie, wstęgi i t. p. są tylko, albo właściwą pewnemu stylowi ornamentacją, lub też stylizowanymi symbolami przymiotów, zasług, godności, rozmaitych krajów, miast czy też osób; nie zaś jakowąś niezbędną częścią, ani też specjalną ozdobą ich herbów.

Wyjątek z tego stanowią: korony, mitry i hełmy z szyszkami, t. zw. klejnotami, tudzież dewizy; to wszystko, jako mające ściślej ustalone znaczenie i kształty, może być zamieszczanem jedynie nad odnośnemi sobie herbowemi tarczami. Nie jest jednak koniecznem, aby się znajdowało zawsze nad takowemi; bowiem są to, choć nader szanowne, lecz zawsze tylko późniejsze dodatki, nie stanowiące prastarej i najczęściej tajemniczej treści godła.

W stosunku do wyżej powiedzianego pozostaje nam dodać, iż w ornamentach naszych trzymaliśmy się dotąd, przy nieuniknionej z resztą modernizacji niejakej, stylów od XVI do XVIII wieku. Zastrzegamy sobie jednak w przyszłych rysunkach korzystać niekiedy i z bardziej blizkich nas wzorów, a to w miarę ich artystycznej wartości lub pamiątkowego znaczenia.

T. Dmochowski.

*Wzrostek z Kwartalnika Literackiego 1841.
Tom II. str. 81-84.
Tadeusz Dmochowski: Herb ar. Literacki.*